

REPRESSİYANIN TƏDRİSİNDƏ YENİ METODOLOJİ MEYİLLƏR

Açar sözlər: *repressiya, ədəbiyyatşünaslıq, monoqrafiya, interaktiv təlim metodları, ideologiya***Key words:** *repression, literary criticism, monograph, interactive teaching methods, ideology***Ключевые слова:** *репрессии, литературная критика, монография, интерактивные методы обучения, идеология*

Repressiya antiinsani, antibəşəri bir prosesdir. İmperiya ideologiyası tabeçiliyində olan millətləri, onların düşünən zəkalarını, böyük şəxsiyyətlərini repressiyaya məruz qoymuşdur və bu millətin genefonduna qarşı yönəldilmiş siyasi qəsdədir. Bu mövzuda B.Əhmədovun, N.Qəhrəmanlının, N.Qurbanovanın kitab və məqalələri, “Ədəbi mübahisələr”, “Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı”, “Əli Nazim” monoqrafiyalarımız çap olunmuşdur. Bu əsərlər ayrı-ayrı şəxsiyyətlərin taleyində insanı yaddaşı unutmağa, manqurta çevrilməyə, psixoloji cəhətdən sindirilməyə məruz qoyan rejimi və onun ideologiyasını tənqid edir.

Bu məqalədə Ə.Cavad, H.Cavid, M.Müşfiq kimi şairlərimizin əsərlərinin müasir interaktiv metodlarla ümumtəhsil məktəblərində tədris olunması yollarından bəhs olunur.

Xalq Cümhuriyyəti və onun liderləri kütləvi şəkildə repressiyalara məruz qalıblar, çünki onlar türk dövlətinin zəngin tarixi ənənələrinə söykənmişdilər və öz qızğın, əvəzsiz fəaliyyətləri ilə bu mirasın artırılmasına xidmət edirdilər. Təsədüfi deyildir ki, onların əksəriyyəti öz əlləri ilə doldurduqları anketlərində milliyətiniz qrafasının qarşısında düşünmədən “türk” yazmışdır. Bolşeviklərin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini devirməsindən sonra H.Cavid, Ə.Cavad, A.Şaiq kimi şairlərə münasibət dəyişdi və xüsusilə, iki romantik şair, müəllim-tələbə H.Cavid və Ə.Cavad kəskin təqib və təziqlərlə üzləşdilər. Repressiya əslində 1937-ci ildə deyil, bu münasibətlərin düşünləri hələ əvvəllərdə vurulmağa başlamışdır. Azərbaycanın Hüseyn Cavid, Abbas Mirzə Şərifzadə, Mikayıl Müşfiq Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Nəriman Nərimanov, Ruhulla Axundov kimi şair və yazıçıları, eləcə də sənət adamları, aktyorları və b. repressiyaya məruz qalmışlar.

Yazdığı şeirlərə görə Ə.Cavadı satqınlıqla, pantürkizmlə suçlayaraq sıxışdırırdılar. Ona qarşı tənqidi və ifşa dolu məqalələr ara vermirdi, məqsədlərini həyata keçirtmək vaxtı 1936-cı ilin əvvəlində çatmışdı. Ə.Cavadla bağlı bəzi çıxışlarda onu ədəbiyyatdan atılmalı şəxs kimi qiymətləndirirdilər. Nəticə isə bu olur ki, şair 1937-ci ilin 4 iyununda həbs edilmiş, oktyabrın 13-də güllələnmişdir. Azərbaycan himninin sözlərinin müəllifi, repressiya qurbanı olan Əhməd Cavad uzun illərdən sonra amalı, idealı, sənəti və şəxsiyyəti ilə öz xalqına qovuşdu. Uzun zaman şairin şeirlərindən ayrı düşən xalqımız bu əsərləri yenidən öyrənməyə və öyrətməyə başladı. Hal-hazırda məktəblərdə Ə.Cavadın əsərlərinin öyrədilməsi geniş vüsət almışdır. Ə.Cavadın “Azərbaycan! Azərbaycan!” şeiri V sinifdə, “Azərbaycan bayrağına” şeiri isə IX sinifdə yeni interaktiv metodlarla şagirdlərə öyrədilir. Bu şeirlərdən “Azərbaycan! Azərbaycan!” əsəri tədris olunarkən Azərbaycan himni ilə motivasiya qurmaq məqsədə uyğundur, çünki himnimizin sözlərinin müəllifini hər bir azərbaycanlı əzbər bilir. Himnimizdən verilmiş bir parça ilə motivasiya qurulur və şagirdlərdən müəllif soruşulur və himni yenidən dinləyərkən keçirdikləri hiss və emosiyaları öyrənirlər. Şeir oxunduqdan sonra bir cədvəl qurulur və şagirdlərdən fikirləri soruşulur:

Dağlarının başı qarlı,
Sınəsi yaşıl ormanlı,
Dərələrin şirin barlı,
Azərbaycan! Azərbaycan! [4,44]

Sual	Cavab
Azərbaycan təbiəti haqqında nə bilirdiniz?	
Şeiri oxuduqdan sonra yeni nə öyrəndiniz?	

Ə.Cavadın “Azərbaycan bayrağına” şeiri IX sinifdə öyrədilərkən “Azərbaycan! Azərbaycan!” şeiri ilə qarşılıqlı şəkildə tədris etmək məqsədə uyğundur. Bunun üçün hər iki şeir üçün Venn diaqramı qurulur və şagirdlərdən onların oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini göstərmələri söylənilir. Beləliklə, şeirin ideyası şagirdlər üçün daha anlaşıqlı olur. Bu zaman şeirdən bir parçanı digər şeirlə müqayisə etmək deyilə bilər:

Gedərkən Turana çıxdın qarşıma,
Kölgən dövlət quşu, qondu başıma.
İzin ver gözümdə coşan yaşımı,
Dinlətsin dərini aha, bayrağı! [5,13]

Böyük romantik şair H.Cavid cahan savaşının, hərbin, çaxnaşmaların törətdiyi fəlakətlərdən, bəşəriyyətin sarsıntılarından yanğı ilə söhbət açırdı, bədi əsərlərində ziyalıları onların qarşısını almağa çağırırdı. O, əsərlərində türklərin, türk dünyasının dirçəlişi, birliyi və yüksəlişi məsələsini önə çəkirdi. H.Cavid Cümhuriyyət dönəmində müstəqillik, istiqlal mövzusunda mühüm əsərlər yazmışdır. Hətta M.Ə.Rəsulzadə bildirirdi ki, “Hüseyn Cavid, Məhəmməd Hadi, Abdulla Şaiq və başqaları bir çox yeni əsərlər nəşr edirdilər” [4, 3]. AXC dönəmində H.Cavidin faydalı işlərindən biri də dərslər yaratmaq istiqamətindəki işləri idi. Onun A.Şaiqlə birlikdə yazdıqları “Ədəbiyyat dərsləri” kitabı bu gündə dəyərini itirməmişdir.

Yazdığı əsərlərə görə mühakimə olunan şair 1937- ci ildə Azərbaycan cinayət məəcəlləsinin 72-73-cü maddələri ilə təqsirli bilinir və həbs edilir. H.Cavidin bəraətindən sonra Mehdi Hüseynin Hüseyn Cavidlə bağlı dediyi sözləri xatırlamaq yerinə düşər:

“...Hüseyn Cavid kimi nadir ədəbi simanı mədəniyyət tariximizdən silib atmaq, ən azı ədalətsizlik və bəlkə də cinayət olardı. Biz “Şeyx Sənan”, “İblis” və “Səyavuş” əsərlərinin müəllifini heç bir vaxt və heç bir vəchlə düşmənlərimizə verə bilmərik. Hüseyn Cavid Azərbaycan xalqının oğludur. Onun poetik yaradıcılığı Azərbaycan xalqının milli sərvətləri xəzinəsinə daxildir. Bizim borcumuz Hüseyn Cavid irsinin düzgün qiymətini verməkdən ibarətdir. Biz bu irsə ehtiyat və qayğı ilə yanaşmalıyıq”[1, 25].

Sibirin insan ayağı dəyməmiş yerində ölənlər şairin nəşini gətirmək üçün 1982-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti (o illərdə Respublikada KP MK-nin birinci katibi idi) Heydər Əliyevin xüsusi göstərişi ilə Azərbaycanlı Həmid Cəfərov başda olmaqla bir neçə nəfərdən ibarət nümayəndə heyəti göndərilir. Xalq o illərdə Azərbaycanın bir çox qeyrətli övladları kimi haqsız ittihamlara məruz qalmış oğlunu qarşılamaq üçün təyyarə limanına axışır. Belə bir sənətkarın ədəbi irsini öyrənmək işini məktəb şagirdlərindən başlamaq zərurəti həmişə olmuşdur. VIII sinifdə H.Cavidin “Ana” əsəri və XI sinifdə onun həyat və yaradıcılığını yeni üsullarla öyrədilməsi işi böyük səmərə verir. VIII sinif şagirdlərinə “Ana” əsəri tədris olunarkən bir çox metodlardan istifadə edilə bilər ki, bunlardan biri də “Klaster” üsuludur. Bu üsulla uşaqlardan insanların ən dəyərli varlığı olan ana ilə bağlı fikirləri öyrəniləndikdən sonra ədəbin ananı nə cür dəyərləndirdiyi göz qabağına gəlir.

XI sinifdə H. Cavidin həyat və yaradıcılığı öyrədilərkən isə digər repressiya qurbanları ilə qarşılıqlı əlaqədə öyrədilməsi və digər repressiya qurbanlarının xatırladılması zəruridir və BİBÖ üsulundan istifadə etməklə şagirdlərin keçmiş məlumatları ilə yeni qazandıqları məlumatlar arasında fərqləri görmək mümkündür.

Bilirəm	İstəyirəm biləm	Öyrəndim

Hüseyn Cavidin vaxtilə dediyi “Müşfiq bir oddur ki, öz-özünü yandıracaq” [2,32] ifadəsi kim deyə bilərdi ki, vaxt gələcək həqiqət olacaq. Dahi şair “köhnə kitablar” oxumaqda günahlandırılırdı. O dövrdə M.Müşfiqə qarşı xüsusi bir “maraf” və şairə qarşı amansız hücumlar var idi. Müşfiqin nailiyyətlərinə qısqanclıqla yanaşılmış, onu aradan götürmək üçün çoxdan gözlənilən fürsəti 1938-ci ildə əldə etmişlər. Buna görə də, İsmayılzadə Mikayıl Müşfiq Qədir oğlu Azərbaycan SSRİ cinayət məəcəlləsinin 64, 70, 73 maddələri ilə təqsirli bilinir. “Bundan sonra SSRİ Ali Məhkəməsinin Səyyar Hərbi Kollegiyasının 5 yanvar 1938-ci il 11.²⁰ -dəqiqədə başlanan məhkəməsi 11.⁴⁰ dəqiqədə İsmayılzadə Mikayıl Müşfiq Qədir oğlunun güllələnməsi hökmü ilə başa çatır. Hökm yanvar ayının 6-na keçən gecə həyata keçirilir” [1, 42].

M.Müşfiqin ümumtəhsil məktəblərində öyrədilməsinə xüsusi diqqət ayrılır. VII sinif dərslərində M.Müşfiqin “Yağış yağarkən” və IX sinif dərslərində “Həyat sevgisi” adlı əsərləri tədris olunarkən müxtəlif interaktiv metodlardan istifadə olunur. “Yağış yağarkən” şeiri təhlil olunarkən müxtəlif üsullardan istifadə olunur.

Əsərdə diqqətimizi daha çox cəlb edənlər	Bunun səbəbi

Şair 1935-ci ildə qələmə aldığı “Həyat sevgisi” şeiri oxucuda sual yaradır: Gənc şair “Gündən-günə gözəlləşən bu işıqlı dünyadan”, dostdan, tanışdan nə üçün əl çəkməli idi? Bu təlaş aşağıdakı bənddə görmək mümkündür:

Ah, mən gündən-günə bu gözəlləşən
İşıqlı dünyadan necə əl çəkim?
Bu yerlə çarpışan, göylə əlləşən
Dostdan, aşınadan necə əl çəkim? [5, 36]

Şagirdlərdən şeirdəki lirik qəhrəmanı səciyyələndirməklə bağlı cədvəli doldurmaları söylənilə bilər.

Azərbaycan poeziyasında intibah, azadlıq və hüriyyət mücahidlərinin əsərlərinin öyrədilməsi işinə müstəqillik dövründə xüsusi qayğı və ehtiram göstərilir. Bu şairlərin əsərlərini yeni interaktiv metodlarla tədris və təhlil edilməsi mühüm məsələlərdən biridir. İstər yuxarıda göstərilən metodlarla olsun, istərsə də digər metodlardan

Lirik qəhrəmanın...		
İnsanlara münasibəti	Təbiətə münasibəti	Dünyaya münasibəti

istifadə edilməsi işin keyfiyyətini yüksəldən faktorlardan biridir.

Ədəbiyyat:

1. Aslan K. XX əsrdə repressiyaya məruz qalanlar. Bakı: “Azərnəşr”, 2011
2. Mikayıl M. Biblioqrafiya. Azərbaycan Milli Kitabxanası. Bakı 2018
3. Rəsulzadə M.Ə. Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı. Ankara, 1950
4. Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün “Ədəbiyyat” fənni üzrə dərslik. Bakı: “Bakınəşr”, 2017
5. Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün “Ədəbiyyat” fənni üzrə dərslik. Bakı: “Bakınəşr”, 2017

New methodological trends in repression education

Summary

In the era of independence, Azerbaijani poetry pays special attention to the study of the works of freedom-loving mujaheds. Books and articles by B. Akhmedov, N. Gahramanly, N. Gurbanova, the monographs "Literary disputes", "Azerbaijani literary criticism", "Ali Nazim" are published on this topic. One of the important tasks is the teaching and analysis of the works of these poets with the help of new interactive methods. Using the above methods is one of the factors that improve the quality of work.

Новые методологические тенденции в репрессивном обучении

Резюме

В эпоху независимости в азербайджанской поэзии изучению произведений свободолюбивых моджахедов уделяется особое внимание. На эту тему публикуются книги и статьи Б.Ахмедова, Н.Гахраманлы, Н.Гурбановой, монографии "Литературные споры", "Азербайджанская литературная критика", "Али Назим". Одной из важных задач является преподавание и анализ произведений этих поэтов с помощью новых интерактивных методов. Использование вышеуказанных методов является одним из факторов, повышающих качество работы.